

ВІДГУК ОПОНЕНТА

доктора психологічних наук, професора Сердюк Людмили Захарівни
на дисертаційну роботу Рибальченка Олега Миколайовича:
«Особливості впливу загроз на психологічну безпеку особистості
майбутнього фахівця технічного профілю», подану на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за
спеціальністю 053 – Психологія

Актуальність обраної теми дослідження Рибальченка О.М. зумовлена соціальними викликами сучасного суспільства, пов'язаними з численними загрозами психологічній безпеці та стійкості особистості в ситуаціях невизначеності і непередбачуваності життя. Безумовно, вивчення феномена психологічної безпеки особистості, що інтегрує прояви її соціальної зрілості і визначає межі її життєвої реалізації, віру у власну спроможність вирішувати поставлені завдання й долати труднощі, має важливе теоретико-методологічне значення для психологічної науки, є науково доцільним та відповідає суспільним запитам психологічної теорії та практики. А щодо піднятої автором проблеми у студентства, то результати цього дослідження сприятимуть не лише розвитку їх особистісного потенціалу, а й удосконаленню практики професійної підготовки на засадах самоорганізації та самодетермінації.

Дисертаційна робота має чітку та послідовну побудову, у відповідності до поставленої в ній мети та завдань, спрямованих на її досягнення.

Перший розділ присвячено багатоаспектному аналізу сучасних наукових підходів до вивчення феномена психологічної безпеки особистості в багатьох методологічних традиціях. Важливими результатами здійсненого аналізу стало виокремлення чотирьох основних напрямів дослідження психологічної безпеки: психологія безпечної діяльності; психологічна безпека середовища та її характеристики; об'єкти захисту; людина як суб'єкта безпеки. Визначено

зміст поняття «психологічна безпека особистості майбутнього фахівця технічного профілю» як складної багаторівневої динамічної системи, що відображає стан захищеності психіки від руйнівного, деструктивного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Другий розділ дисертації присвячено операціоналізації основних складових емпіричного дослідження впливу загроз на психологічну безпеку особистості майбутнього фахівця технічного профілю. Встановлено, що рівень загального інтегративного показника (індекс) психологічної безпеки особистості є низьким і має тенденцію зниження; встановлено зовнішні та внутрішні чинники імпліцитних уявлень загроз психологічній безпеці особистості; виявлено ціннісно-сміслові та мотиваційні особливості переживання особистістю різноманітних загроз психологічній безпеці; виявлено взаємозв'язки соціальних, політичних, техногенних та природніх загроз та індексу психологічної безпеки особистості.

Досліджувану вибірку можна оцінити як достатньо репрезентативну, оскільки до дослідженням було залучено у 2021 р. – 420, у 2022 р. – 410, у 2023 р. – 412 (серед яких 52,2 % чоловічої статі, 47,8 % – жіночої) здобувачів вищої освіти технічного профілю віком від 17 до 22 років.

У третьому розділі роботи викладено результати обґрунтування та розробки програми об'єктивної реєстрації загроз психологічній безпеці особистості, заснованої на застосуванні апаратних методів; викладено методологічне підґрунтя її розробки, зміст, структуру, форми та методи реалізації; описано результати її впровадження. Запропоновано новий підхід – графічний аналіз тестограм електродермальної активності шкіри ГАТРеда.

Джерельна база, опрацьована дисертантом відзначається широтою та глибоким аналізом. Список опрацьованих джерел містить 212 найменувань, із них 61 англійською мовою.

Дисертаційне дослідження Рибальченка О.М. характеризуються *науковою новизною і має велику перспективу подальшої реалізації і втілення в психологічну практику*, виконане відповідно до тематичного

плану наукових досліджень «КПІ ім. Ігоря Сікорського» за темою «Розвиток психологічного потенціалу особистості майбутніх фахівців в умовах технічного університету» (номер держреєстрації 0121U108243). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (протокол № 2 від 26.09.2023 р.).

Наукові положення і висновки дисертаційного дослідження є результатом комплексного науково дослідження, виконаного автором на достатньо високому теоретико-методологічному рівні. До *найбільш вагомих результатів* роботи, які мають необхідні ознаки **наукової новизни та обґрунтованості**, на наш погляд, слід віднести: систематизацію типів загроз та небезпек, що впливають на рівень психологічної безпеки особистості майбутніх фахівців технічного профілю; програму об'єктивної реєстрації загроз психологічній безпеці особистості; концептуалізацію змісту понять «психологічна безпека особистості», «загроза психологічній безпеці»; визначення детермінант психологічної безпеки особистості майбутніх фахівців технічного профілю та їх індивідуальних особливостей, що відіграють важливе значення в актуалізації власних потенційних можливостей протидії небезпекам.

Прикладне значення проблеми дослідження полягає, насамперед, в тому, що на основі встановлених закономірностей, структуровано та апробовано психодіагностичний комплекс дослідження особливостей впливу загроз на психологічну безпеку особистості майбутнього фахівця технічного профілю. Отримані результати дослідження можуть слугувати основою для визначення нових діагностичних та корекційних підходів для подолання проблем особистісної невизначеності, терапії ряду станів, які супроводжуються суб'єктивним відчуттям зниження цінності життя та втрати інтересу до нього; розробки ефективних програм психологічного супроводу студентів на різних етапах професійного становлення, спрямованих на розвиток психологічних ресурсів особистості; також ці результати можуть бути корисними в навчальному процесі для розробки курсів з проблем

ментального здоров'я, розвитку стресостійкості та психологічної безпеки особистості.

Таким чином, якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми, застосування адекватних стосовно поставлених завдань методів дослідження та обробки даних, репрезентативна вибірка, належний аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про **високий рівень оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності та науковий рівень дисертаційної роботи**. Поставлені в роботі **наукові завдання повністю виконані**.

Загалом, слід відмітити, логічність та послідовність дисертаційної роботи, яка має традиційну структуру і складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, та додатків. Загальний обсяг роботи становить 262 сторінки (із них 181 сторінок основного тексту). Робота містить: 20 таблиць та 36 рисунків. Дисертаційне дослідження має комплексний і завершений характер. Робота виконана державною мовою і оформлена відповідно до чинних нормативних вимог. Ознак порушення дисертанткою **академічної доброчесності** не встановлено.

Результати дисертаційного дослідження мають достатню апробацію на міжнародних та всеукраїнських конференціях та повністю викладені у 10 наукових працях. **Рівень наукових публікацій** здобувача можна оцінити як достатньо **високий**, оскільки 4 статі опубліковано у фахових виданнях переліку МОН України.

У цілому позитивно оцінюючи проведене дисертаційне дослідження та отримані результати, все ж вважаємо за доцільне вказати **деякі дискусійні положення, висловити зауваження та побажання до окремих результатів дослідження**:

1. Здійснивши ґрунтовний аналіз теоретичної бази дослідження, автор виділив чотири основні напрями дослідження психологічної безпеки: психологія безпечної діяльності; психологічна безпека середовища та її характеристики; об'єкти захисту; людина як суб'єкта безпеки. Стосовно

останнього, вважаємо, що більшу увагу слід було б приділити розгляду основних положень таких класичних теорій суб'єктності, як, наприклад: самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна, самоефективності А. Бандури, суб'єктності Р. Харре, толерантності до невизначеності С. Баднера, життєстійкості С. Мадді, особистісної гідності С. Петерсона та М. Селігмана, базисних переконань Р. Янов-Бульман, когерентності А. Антоновські та інших.

2. На основі ґрунтовного аналізу досліджуваної проблеми автором визначено види, критерії, структуру та модель психологічної безпеки особистості. Також обґрунтовано, що психологічна безпека особистості майбутнього фахівця технічного профілю є складною багаторівневою динамічною системою, що відображає стан захищеності психіки від руйнівного, деструктивного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. На наш погляд, логічним є припущення, що ця система імпліцитно прагне до інтеграції особистісної структури та збереження своєї цілісності, а тому особистість використовує різні стратегії захисної поведінки. Вважаємо, що врахування в емпіричному дослідженні механізмів психологічного захисту та копінг-стратегій були б не зайвими в спектрі чинників, що забезпечують психологічну безпеку особистості в складних життєвих обставинах та умовах невизначеності.

3. В продовження попереднього зауваження, варто зазначити, що діапазон особистісних параметрів, які можуть бути чинниками та механізмами психологічної безпеки особистості і, відповідно, методичне забезпечення їх дослідження в комплексі використаних методик міг би бути значно ширшим. Особистісні (внутрішні) ресурси психологічної безпеки особистості значною мірою можуть бути пов'язані, наприклад, з показниками самоставлення та самореалізації особистості як інтегральних її характеристик, показниками базової довіри, толерантності до невизначеності.

4. У дисертації отримано значний емпіричний матеріал стосовно рівня загального інтегративного показника (індексу) психологічної безпеки особистості, чинників імпліцитних уявлень загроз психологічній безпеці особистості тощо. Ці вагомні результати дослідження набули б більшого

практичного значення, якщо б на основі отриманих емпіричних даних були запропоновані конкретні рекомендації щодо їх практичного застосування.

Висловлені зауваження не знижують наукової цінності цього актуального, цілісного, самостійного дисертаційного дослідження та отриманих у ньому наукових результатів, вони носять дискусійний і рекомендаційний характер і не можуть суттєво вплинути на обґрунтовану вище його загальну високу оцінку.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Рибальченка Олега Миколайовича «Особливості впливу загроз на психологічну безпеку особистості майбутнього фахівця технічного профілю», є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що мають широкий спектр їх застосування і в сукупності вирішують важливе науково-практичне завдання для психологічної науки та практики. Робота відповідає вимогам присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022, а її автор Рибальченко Олег Миколайович заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент –

доктор психологічних наук, професор,
завідувач лабораторією психології
особистості імені П.Р. Чамати Інституту
психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Людмила СЕРДЮК